

Maryla Hopfinger

Profesor Elżbieta Pleszkun-Olejniczakowa [1948–2016] – wspomnienie

Elżbietę Pleszkun-Olejniczakową poznałam przed laty, kiedy z pasją i benedyktyńską cierpliwością zbierała materiały do pracy o przedwojennych słuchowiskach radiowych. Już to było oryginalne, własne. Radiem jako przedmiotem badań mało kto się interesował w czasach dominacji telewizji, a dokonania ludzi radia z lat dwudziestych i trzydziestych były poza świadomością uczestników kultury, żyjących w realiach komunikacji społecznej lat osiemdziesiątych XX wieku.

Obecnie na mapie badań medioznawczych widać wyraźną zmianę: na Uniwersytecie Łódzkim powstał mocny ośrodek naukowy zajmujący się wiedzą o radiu. Jego konstruktorem naukowym oraz organizatorem była właśnie prof. dr hab. Elżbieta Olejniczakowa. Dzisiaj, po latach Jej owocnej działalności, kiedy odeszła, możemy z wielkim uznaniem docenić cały Jej dorobek naukowy. I jednocześnie wyrazić podziw dla Jej konsekwentnego dążenia do realizacji obranego celu, którym stało się tworzenie nowoczesnej wiedzy o radiu. Elżbiecie Olejniczak udało się nie tylko stworzyć zręby systematycznej wiedzy o ważnej dziedzinie kultury, ale jednocześnie „zarazić” swoją pasją młodych badaczy oraz faktycznie i formalnie powołać Łódzką Szkołę Radioznawczą.

Droga naukowa Profesor Elżbiety Olejniczakowej związana była z Łodzią. Tu chodziła do szkoły, tu studiowała filologię polską, którą ukończyła w 1970 roku. Najpierw zajmowała się współczesną literaturą, zwłaszcza twórczością Zbigniewa Herberta. Wkrótce jednak zainteresowała się socjologią literatury i historią przedwojennej Łodzi. Pracę doktorską pt. *Życie literackie Łodzi w okresie międzywojennym [1918–1939]. Szkoła jako podstawowa instytucja kształtująca kulturę miasta* obroniła na Uniwersytecie Łódzkim w 1982 roku.

Pierwsze Jej artykuły na temat literatury w przedwojennym Polskim Radiu ukazały się pod koniec lat osiemdziesiątych. Opublikowana w 1996 roku książka *Instytucje literackie w Łodzi międzywojennej i ich rola kulturotwórcza* zawierała jeden rozdział o radiu. Ale już w 2000 roku ukazały się dwa tomy w całości poświęcone radiu pod wspólnym tytułem *Słuchowiska Polskiego Radia w okresie piętnastolecia 1925–1939* – tom I: *Fakty, wnioski, przypuszczenia* oraz tom II: *Rejestr słuchowisk piętnastolecia 1925–1939*. Wydawnictwo to było

podstawą przewodu habilitacyjnego, w którym wzięłam udział jako recenzent. Praca znakomita, oryginalna, nowatorska. Mogła powstać dzięki wrażliwości na walory dzieł literackich, artystycznych, połączonej ze znajomością realiów czasów międzywojnia oraz – co równie ważne – ze zrozumieniem roli techniki w przemianach kultury. Tom pierwszy był skoncentrowany przede wszystkim na problematyce teoretycznej – autorka pokazywała początki kształtowania się poglądów teoretycznych na temat słuchowiska radiowego, a swoistości nowego zjawiska poszukiwano między literaturą, teatrem scenicznym i kinem. Autorka rozprawy doceniła i odsłoniła znaczenie „kuchni akustycznej”, to znaczy wkroczenie maszyny w proces powstawania przekazów radiowych, udział techniki w formowaniu się oraz rozwoju praktyki słuchowiskowej. Ponadto, autorka zaprezentowała repertuar ówczesnego Teatru Wyobraźni – omówiła wybrane słuchowiska oryginalne, a także adaptacje dramatu, prozy i poezji, przedstawiła ich autorów oraz realizatorów radiowych. Tom drugi zawierał dokumentację ponad półtora tysiąca słuchowisk zrealizowanych i wyemitowanych przez stacje Polskiego Radia. Trzeba koniecznie dodać, że zdobywanie nawet elementarnych informacji o tych słuchowiskach było niezmiernie trudne, ponieważ nagrania nie zachowały się. Autorka rekonstruowała je na podstawie rozmaitych pośrednich źródeł, podstaw literackich, scenariuszy, omówień prasowych. Ta praca pozwoliła odzyskać dla nas świadomość tamtych zdarzeń radiowych, przywrócić ważną część historii radia, jego związków z literaturą, z ludźmi pióra, formowanie się sztuki słuchowiskowej, jej zróżnicowanej publiczności, pozwoliła dostrzec rolę kulturotwórczą radia w pierwszych dekadach jego funkcjonowania. Ta praca była krokiem milowym w tworzeniu wiedzy o radiu, rekonstruowaniem jego historii; odsłaniała potrzebę i możliwość sytuowania tego zjawiska w szerokim kontekście kultury literackiej, artystycznej, komunikacyjnej. Zapowiadała wieloaspektowe, wielostronne badania.

W kolejnych kilkudziesięciu publikacjach Profesor Elżbiety Olejniczakowej krystalizowała się koncepcja przedmiotu badań radioznawczych, rozległy program wiedzy o radiu powiązany z edukacją uniwersytecką i działaniami popularyzatorskimi. Artykuły ukazywały się w wielu czasopismach, pracach zbiorowych inicjowanych przez rozmaite instytuty naukowe i uczelnie, w skryptach i podręcznikach przeznaczonych dla studentów. Równolegle Profesor prowadziła zajęcia dydaktyczne, ćwiczenia, wykłady, seminaria dla studentów polonistyki i dziennikarstwa; wypromowała wielu magistrów, a zwłaszcza wypromowała doktorów, których wysoko oceniany dorobek jest nad wyraz komplementarny wobec osiągnięć ich promotora.

Brała udział w przewodach doktorskich oraz habilitacyjnych w charakterze recenzenta. Pisała recenzje wydawnicze artykułów i książek.

Za działalność naukową i dydaktyczną została w 2006 roku uhonorowana Złotą Odznaką Uniwersytetu Łódzkiego.

Jest również laureatką indywidualnych Nagród Rektora Uniwersytetu Łódzkiego za książkę habilitacyjną i cykl publikacji o reportażu radiowym oraz zespołowych Nagród Rektora UŁ za skrypt oraz podręcznik i książkę *Dwa teatry. Studia z zakresu teorii i interpretacji sztuki słuchowiskowej*. Książka ta powstała we współpracy z dr Joanną Bachurą i dr Aleksandrą Pawlik.

Zwieńczeniem ponad dziesięcioletnich przygotowań, wstępnych rozpoznań i opracowań była opublikowana w 2012 roku książka pt. „*Muzy rzadko się do radia przyznają*”. *Szkice o słuchowiskach i reportażach radiowych*. Autorkę interesowały przede wszystkim te stosunkowo rzadkie przypadki, kiedy przekazy radiowe stają się sztuką. Stąd pierwsza część pracy poświęcona jest artystycznym gatunkom audialnym, natomiast druga część jest konceptualnym wprowadzeniem do radioznawstwa artystycznego. W pierwszej części znajdują się egzemplifikacje gatunków, omówienia, analizy, interpretacje. Część druga zawiera rozważania sytuujące tworzoną dyscyplinę badań w kontekście współczesnej wiedzy o mediach, społecznej komunikacji, antropologii i socjologii kultury. Profesor Elżbieta Olejniczakowa czerpała z tej wiedzy to, co uznała za niezbędne do swojego projektu, co pozwalało obok cech swoistych objąć całość doświadczenia audialnego medium, właściwości wewnątrztekstowe poszczególnych gatunków, relacje komunikacyjne, pozwalało rozpoznać miejsce radia pośród innych zjawisk medialnych i jego rolę wobec swoich odbiorców. Chociaż autorkę interesowała głównie sztuka radiowa, zdawała sobie dobrze sprawę z innych funkcji radia, na przykład – z jego funkcji społecznych. Potrafiła łączyć wątki teoretyczne z bogatą empirią, techniczny fundament radiowej twórczości z psychologią percepcji odbiorców, poszczególne etapy i okoliczności realizacji przekazów oraz zróżnicowane przesłanki odbioru, analizy dzieł z procesami przemian, uwzględniała dorobek piętnastolecia przedwojennego, realia dekad po 1945 roku, zmiany sytuacji radia po przełomie 1989 roku.

Realizowany projekt wiedzy o sztuce radiowej przybrał wymiar instytucjonalny: Łódzka Szkoła Radioznawcza jako grupa młodych badaczy pod kierunkiem Profesor Elżbiety Olejniczakowej została członkiem Europejskiego Towarzystwa Badań Komunikacji i Edukacji [ECREA – European Communication Research and Education Association].

Ważną rolę w realizacji całościowego projektu Profesor Elżbiety Olejniczakowej odgrywały żywe kontakty z ludźmi radia. To szczególny przypadek, kiedy badacz zna niezwykle dobrze, z komunikacji bezpośredniej, swój przedmiot badań – nie tylko artystyczne rezultaty funkcjonowania maszyny radiowej, także działających w tej specyficznej instytucji ludzi, autorów scenariuszy i spektakli, realizatorów słuchowisk i reportaży, dźwiękowców i innych twórców sztuki radiowej. Co więcej, Profesor Elżbieta Olejniczakowa brała czynny udział w ważnych wydarzeniach Polskiego Radia – w przeglądach radiowej twórczości, festiwalach, zapraszana do jury konkursów, do wystąpień na konferencjach, uhonorowana

w 2006 roku Nagrodą Specjalną Reportażu i Dokumentu PR SA MELCHIORY. Przywiązywała wielką wagę do tej współpracy opartej także na bezcennych rozmowach, dyskusjach, wymianie doświadczeń. Książkę „*Muzy rzadko się do radia przyznają*” dedykowała „radiowym Przyjaciołom”.

Docenienie znaczenia „kuchni akustycznej” znalazło praktyczny wyraz w dążeniu do uruchomienia akademickiego studia radiowego przy Katedrze Dziennikarstwa i Komunikacji Społecznej Uniwersytetu Łódzkiego. Działania na rzecz artystycznego radia podejmowała również jako prezes Stowarzyszenia Sztuki Radiowej „Radiofania”.

Z perspektywy badań kultury współczesnej niezwykle ważny jest szczególnie, jak myślę, rys postawy i dorobku naukowego Profesor Elżbiety Olejniczakowej: uwzględnianie zarówno obecnych dokonań radia, jak też całej przeszłości tego medium. Gruntowna znajomość twórczości radiowej umożliwiła Jej zarówno uchwycenie swoistości rodzącego się zupełnie nowego zjawiska, jak jego błyskawiczne dojrzewanie, a następnie sprzyjała odnajdywaniu ciągłości i zmiany w historii radia po 1945 roku, a także w ostatnich dekadach. Potrafiła wykorzystać tę niezwykle okazję, która w przypadku radia pozwala zobaczyć badaną dziedzinę od samego początku w latach dwudziestych do dnia dzisiejszego, zauważyć mechanizmy przemian, prawidłowości wewnętrznego rozwoju i zasadnicze zmiany zewnętrznej sceny komunikacyjnej, zobaczyć twórczość radiową jako przyczynek do rozumienia przekształceń całej kultury.

Jej poszukiwania i osiągnięcia pozwoliły mi docenić miejsce i rolę radia w kulturze.

Przez kilka ostatnich lat Elżbieta zmagiała się z groźną chorobą. Była wytrwała w pokonywaniu jej ograniczeń, bardzo dzielna, pełna optymizmu.

Obdarowała mnie wspaniałą przyjaźnią – jestem Jej niezmiernie wdzięczna.

Warszawa, marzec 2016